

De fonètica balear

Al tractar de posar en ordre les moltes notes que tenim preses del parlar de Mallorca, Menorca i Eivissa, consultem les observacions de conjunt o aïllades, fetes per K. Brekke (*Romania*, XVII, 95), B. Schädel (*Mundartliches aus Mallorca*, Halle, 1905), J. Saroihandy (*Grundriss der rom. Phil.*, I, 841 segs.), M. Niepage (*Revue de Dialectologie Romane*, I, 301 segs.), Mn. Alcover (*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, passim), J. Hadwiger (*Romanische Forschungen*, XX, 713 segs.), A. Grieria (*But. de Dialectol. Cat.*, I, 26 segs.), i entrem en dubte ferm sobre molts dels punts que voldríem tractar i que guardarem per a millor ocasió. El problema de l'existència dels sons consonàntics explosius entre vocals, els matisos, la naturalesa i les desviacions fisiològiques d'una vocal *ɛ* en posició tònica, les *i* accentuades tancades i obertes, les *l* dentals o velars (?) entre altres fenòmens, ens ofereixen dificultats serioses i presenten certes contradiccions en els exemples que tenim recollits i això fa que ens abstenim de moment de posar-hi comentaris. En canvi, trobem també contradiccions, si així pot dir-se, en ço que es refereix a un altre capítol de la fonètica, que volem, però, consignar per procurar-nos llum i evitar possibles errors en investigacions dialectals subsegüents.

Es tracta de la vocal final de mot. Aquesta, en mallorquí com en català, llevat de casos d'aparent influència castellana (*toro*, *matxo*) i d'alguns exemples encara no ben aclarits (*ferro*, *carro*), o és la vocal dita de sosteniment, o és un reflexe de la -A llatina. En el català central, una i altra es confonen en el *sò ɛ*, i això el mateix en

singular (*páre* PATREM, *dône* DOMINA) que en plural (*páres*, *dõnes*). A les Balears¹ trobem en termes generals *e* i *e*.

Per la situació de les localitats que entren en compte en el present article, vegi's el mapa.

I. Vocal de sosteniment. — *α*. Reflexe *e* : *se̞lẽmbre*, *kwãtre*, *õnze*, *krẽure*, *ãbre*, *viãje*; *dimẽkres*, *divẽnrẽs*, *sẽnrẽs* (Palma, Sineu, Sòller; Ciutadella, Mitjorn Gran, Mahó; Eivissa). — *β*. Reflexe *e* : *se̞lẽmbre*, *kwãtre*, *misãje*, *pãre*, *lãdre*, *ãbre*, *kãure*; *pãres*, *lãdres*, *ãbres* (Felanitx).

II. Vocal final -A. — *α*. Reflexe *e* : *vide*, *tẽle*, *pẽne*, *belãnse*, *fẽste*, *tẽre*; *kẽndẽles*, *bõses*, *emẽlles* (Palma, Sòller; Ciutadella, Mitjorn Gran, Mahó, Eivissa). Pel reflexe *β* vegi's les observacions següents.

Aquests són els reflexes que resumint podríem considerar com a normals. Remarquem, una vegada per totes, que en la transcripció dels exemples ens fixem principalment i en definitiva en els sons finals, que són els que ja ens preocupaven en nostres viatges. Els altres fonemes de les paraules els donem tal com els trobem registrats en les nostres llibretes, sense voler, però, atribuir-los un valor indiscutible, per raons d'escrupulositat científica consignades al principi. Feta aquesta salvetat, prosseguim en nostres comentaris.

Hem parlat de reflexes normals. I amb això volem significar solament una impressió subjectiva, car es fa difícil de precisar la normalitat d'una pronunciació tractant-se d'un capítol tant discutible com el de les vocals finals en la parla dels menors d'edat i en un dialecte en el sentit més estricte de la paraula. Notem el fet següent:

La vocal final A del singular, a Felanitx i a Sineu, pot dir-se que surt reproduïda generalment per *a*, llevat dels casos en que va pre-

1. Al dir «les Balears», no ens apoïem naturalment més que en els materials de les localitats estudiades, que són : Palma, Sòller, Sineu, Manacor, Son Cervera, Felanitx, Petra, Pollensa (Mallorca); Ciutadella, Mitjorn Gran, Mahó (Menorca); Eivissa, Sant Antoni, Sant Josep (Eivissa). D'aquestes excloem encara Manacor, Son Cervera, Petra i Pollensa, l'enquesta de les quals fou portada amb persones majors de vint anys, ço que no ens interessa directament per a l'objecte nostre. Comp. més avall.

cedida d'un nexxe de consonants o d'alguna consonant o vocal palatals que la fa esdevenir *e* : *primevèra, dezèrta, fèsta, fàva, àla, galina, kòrda, pòrta, eskòla, ředòna* però *pèdre, finèstre, kàbre; vàke, móske, furmíge, letúge, kezúle; koréře, muntàne*. La *-a* dels exemples presenta sovint en nostres transcripcions els matisos *a* i *q*, que deixem de banda.

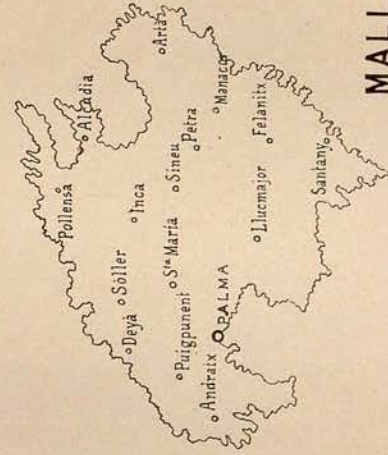
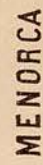
Però no és aquí la dificultat. Els dos nois de dotze anys interrogats a Felanitx, que em foren amablement procurats per mossèn Joànn Pou, discrepaven les més de les vegades en l'emissió dels sons finals. Aquesta discrepància sorgeix particularment en els plurals que l'un dels subjectes, d'una família acomodada, fa en *-es*, mentre que l'altre, de procedència més humil, pronuncia *-es* : *kendèles* *kendèles*, *espères espères*, *àles àles*, *galínes galínes*. Notem aquí, per ço que pugui servir d'il·lustració, que una diferència fonètica entre els dos individus apareix també en l'article masculí *es* seguit de consonant sonora, que torna *ez* en boca de l'un i *er* en boca de l'altre: *ez grenòt er grenòt, ez vent er vent, ez nebòt er nebòt*. El mateix ocorre a Sineu. Mes aquestes oscil·lacions en la fonètica de la final les constatem també sovint a Palma, on prenguérem exemples com aquests : *bòses bòses, nebòdes nebòdes, finèstres finèstres, báces báces, medúres medúres*. A la illa de Menorca, en les localitats de Mitjorn Gran i Mahó, la freqüència en l'alternància de les variants és de lo més sorprenent i alliçonador. L'enquesta fou portada a Mitjorn Gran amb tres nois i dugues noies, i a Mahó amb tres nois de l'escola pública, de deu a dotze anys d'edat. No cal dir que, aquí com per tot arreu, ens asseguràrem bé que els petits dialectants fossin nadius de la població, i així mateix els llurs pares. I, malgrat tot, les transcripcions preses, en els casos de vocal de sosteniment o de *A* final, presenten : *bízbe bizba, kebrèste kebrèsta, deute deuta, lèbre lèbra; lèbres lèbres, ládres ládres, pòbres pòbres, libres libres; sèke sèka, femílye femílya, sède sèda, úngle úngla, érbe érba, pèdre pèdra; paèles paèles, grèles grèles, úngles, úngles, pèdres pèdres, lèves lèves, vàkes vàkes* (Mitjorn Gran). Respecte de la categoria social o acomodament de les famílies a les quals pertanyen els subjectes de la localitat, no trobo notícies apuntades en els meus quaderns. No així, afortunadament, en ço que es refereix a l'enquesta feta a Mahó. Aquí les variants que són més notables es reporten a la pronunciació del noi d'una casa molt humil. Compari's ço que diem més amunt

i vegin-se alguns exemples : *pēņes pēņes, fēstēs fēstēs, tēstēs tēstēs, tēŗes tēŗes, bēŗūģes bēŗūģes, āņimēs āņimēs, fāvēs fāvēs, kōŗdēs kōŗdēs, pōŗtēs pōŗtēs, rōŗzes rōŗzes, ředōņes ředōņes, mōskēs mōskēs*. Com pot veure's, la conversió de -A + s en *ę* en boca d'un representant dialectal del poble baix és regla fixa. En els nexes amb vocal de sosteniment no hi trobem discordancia. Singular i plural ostenten la *ę*. En quant a la A final, en determinades condicions podem notar també variants, sense atrevir-nos a establir un principi per la manca d'exemples. Sembla, però, que la presència d'una consonant o vocal palatal immediata fa sorgir també una -*ę* o una *a* en compte de la -*ę* normal (comp. més amunt) i en oposició a ço que observàvem per Felanitx i Sineu. Així tenim : *ęlegrię ęlegrię, fūę, fūa, fię fia, kōę hōa kōę, dię dia, ķemię ķemię, rūę rūa* però també *tēbę tēbę, řēļę řēļę*. Trobem també la *a*, en compte o al costat de la *ę* o de la *ę* conegudes, en els plurals *sidēŗes sidēŗas, ķezūļes ķezūļas, femēļes femēļas, řēēŗes řēēŗas*. Aquesta *a* podria fàcilment haver sigut transportada del singular. Ens ho fan creure els tres exemples amb consonant palatal immediata contra l'isolat *sidēŗas*.

Variants anàlogues de pronunciació les registràrem igualment a Eivissa, en el singular, amb alguns noiets de deu anys procedents del baix poble : *lēŗbę lēŗbę, pēŗdę pēŗdę, bēŗūģę bēŗūģę bēŗūģa; páę páę, pōŗtę pōŗtę*.

L'aprofondiment i detall minuciós d'aquest capítol de fonètica balear, com dels altres que indicàvem al començament de nostre article, quan se faci, tal vegada permeti treure conclusions orientadores per a l'història de l'evolució dels sons en general. Aquí, nosaltres, com acabament de comentari als casos breument exposats i en vista de les grans divergències notades en el curs de les enquestes, ens permetem avançar una opinió que molts potser trobaràn massa aventurada : Les enquestes dialectals amb mires a determinats capítols de la fonètica, efectuades amb individus menors d'edat, nois i noies aproximadament fins als catorze anys (falta constatar encara si ocorre el mateix amb les persones grans), no poden considerar-se com a segures ni definitives, per a elaborar sobre d'elles grans teories fonològiques. Les discrepàncies de pronunciació observades en els pobles de les Balears, ¿són cosa corrent en els dialectes catalans, s'han de considerar encara com el producte necessari d'un estat fisiològic dels òrgans de la paraula, o són senzilla-

ILLES BALEARS



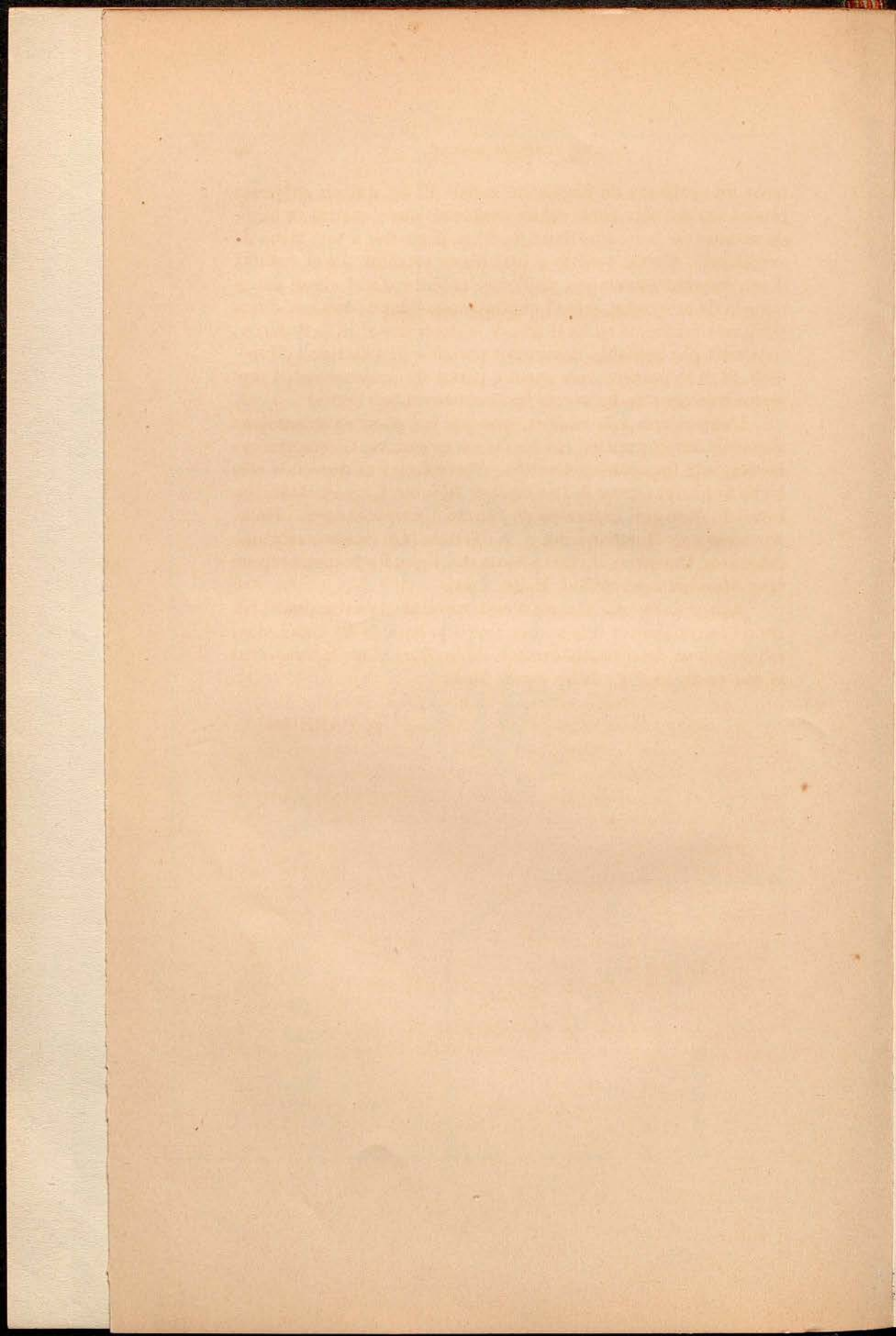
MALLORCA



ΕΙΛΙΧΑ



FORME



ment un problema de lingüística social? El fet que els subjectes procedents del baix poble siguin sempre els que s'apartin en tanta de manera de la normalitat fonètica, dóna lloc a tota mena de suposicions. L'estat fonètic actual d'una localitat ¿és el resultat d'una imposició paulatina de l'estat anterior d'una classe determinada de la societat, o és el resultat, consolidat a poc a poc, d'una tendència única que no ha tingut de sostenir lluita? Si és lo darrer, cosa molt poc probable, llavors pot parlar-se de filiacions i d'hipòtesis. Si és lo primer, ¿com anem a parlar d'encadenaments i processos fisiològics de les vocals finals a través dels segles?

L'experiència i la realitat, que ens fan posar en quarantena vertaders fets de principi, ens fan dubtar en endavant, o quan menys restringir la importància científica d'investigacions dialectals com les de Schädel (*Revue de Dialectologie Romane*, I, 15 segs.), K. Salow i F. Krüger (*Sprachgeographische Untersuchungen...* Halle, 1912, respect. Hamburg, 1913), A. Grieria (*La Frontera catalano-aragonesa*. Barcelona, 1914), a les quals afegim les nostres propies (*Die Mundart von Alacant*. Halle, 1913).

Aquest dubte que acabem d'exposar no afecta naturalment per res a l'escrupulositat dels autors, sinó a la base de les conclusions exposades en determinats capítols de les llurs obres i, concretant el cas, en els capítols de les vocals finals.

P. BARNILS